

Kraków, 12 VIII 2016 r.

Dr hab. Piotr Biliński prof. UJ
Instytut Studiów Międzykulturowych
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytet Jagielloński

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Gawryszczak pt.
Społeczności małomiasteczkowe w guberni piotrkowskiej w latach 1870-1914,
Łódź 2016, ss. 382.**

Problem podjęty przez mgr Annę Gawryszczak należy uznać za interesujący badawczo. Wart podkreślenia jest fakt, że na temat społeczności małomiasteczkowych w guberni piotrkowskiej nie pisano dotąd wcale¹. Dlatego też badania doktorantki mają w charakter pionierski. Tekstem rozprawy zainteresowani będą historycy dziejów gospodarczych i społecznych.

Dysertacja mgr Anny Gawryszczak oparta została na solidnej podstawie źródłowej. Autorka przeprowadziła kwerendy w kilku archiwach: Archiwum Głównym Akt Dawnych, Archiwum Państwowym w Łodzi, Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim i Oddziale w Tomaszowie Lubelskim. Efektem kwerendy było odnalezienie materiałów niewykorzystywanych wcześniej przez innych badaczy. Wprawdzie ogólna liczba zespołów wykorzystanych w niektórych wymienionych placówkach nie jest zbyt duża, ale skala podjętych poszukiwań archiwalnych jest satysfakcjonująca. Oprócz materiałów archiwalnych Autorka wykorzystwała też źródła drukowane, prasę i bogatą literaturę przedmiotu obejmującą ponad 600 pozycji. W bibliografii nie potrzebnie cytowała podręczniki historii Polski Andrzeja Chwalby i Stefana

---

¹ Podobną pracę w odniesieniu do guberni kieleckiej opracował jedynie Stanisław Wiech zob. *Miasteczka guberni kieleckiej w latach 1870-1914. Zabudowa – rozwój społeczeństwo*, Kielce 1995.

Kieniewiczza nie wnoszące nic nowego do tematu. Ponadto często cytowała prace przestarzałe, skażone marksistowską frazeologią i błędnymi wnioskami. W bibliografii brakuje kilku monografii i artykułów dotyczących np. stosunku endecji do Żydów², ale w zasadzie ich wykorzystanie nie wniosłoby jakiś nowych ustaleń do wyników analizy źródeł. Stąd też uważam, że nakład pracy włożony w wyszukanie i wykorzystanie tak znaczącej liczby pozycji różnej proveniencji jest stosunkowo duży.

Mgr Anna Gawryszczak swoje rozważania oparła na kilku wiodących problemach badawczych, które posłużyły jej do nakreślenia szeroko ujętego obrazu społeczności małomiasteczkowej guberni piotrkowskiej w latach 1870-1914. W krótkim wstępie Autorka określiła cele badawcze swoich studiów, dość dobrze omówiła problematykę badawczą podejmowaną w kolejnych rozdziałach pracy, odwołując się przy tym do charakterystyki stanu badań i wykorzystanych źródeł.

Przyjęty przez doktorantkę układ dysertacji doktorskiej, obejmujący pięć głównych rozdziałów, wewnętrznie podzielonych jeszcze na podrozdziały, nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, ma charakter przejrzysty i logiczny. Proponowałbym jedynie skrócenie cytatów zawartych w pracy, gdyż ich zbyt duża objętość razi czytelnika.

---

² Zob. np. K. Kawalec, T. Kulak, *Endecja wobec kwestii żydowskiej (lata 1893-1939)*, [w:] *Polska – Polacy – Mniejszości narodowe. Polska myśl polityczna XIX i XX wieku*, pod red. W. Wrześnińskiego, Wrocław 1992, s. 121-138; M. Sobczak, *Stosunek Narodowej Demokracji do kwestii żydowskiej w Polsce w latach 1818-1939*, Wrocław 1998; O. Bergmann, *Narodowa Demokracja a Żydzi 1919-1929*, Poznań 2015; M. Domagańska, *Antysemityzm dla inteligencji? Kwestia żydowska w publicystyce Adolfa Nowaczyńskiego na łamach «Myśli Narodowej» (1921-1934) i «Prosto z mostu» (1935-1939) (na tle porównawczym)*, Warszawa 2004; P. J. Jastrzębski, *Kwestia żydowska w publicystyce «Myśli Narodowej» w latach 1921-1926*, Toruń 2005; M. Natkowska: *Numerus clausus, getto ławkowe, numerus nullus, «paragraf aryjski». Antysemityzm na Uniwersytecie Warszawskim 1931-1939*, Warszawa 1999; S. Rudnicki, *From «numerus clausus» to «numerus nullus»*, „Polin. A Journal of Polish-Jewish Studies”, 1987, t. 2, s. 246-252; J. Żyndul, *Zajścia antyżydowskie w Polsce w latach 1935-1937*, Warszawa 1994.

Ram chronologicznych pracy Autorka w zasadnie nie musiała wyjaśniać, gdyż rok 1870 jest związany z reformą miejską w Królestwie Polskim, a 1914 z wybuchem pierwszej wojny światowej.

Podjęty temat nie jest prosty badawczo, a informacje trzeba było wyszukiwać z różnego rodzaju źródeł, nieraz niekoniecznie pełnych i wiarygodnych. Było to zajęcie niezwykle pracochłonne, poza tym wymagające sporych umiejętności warsztatowych. Autorce udało się tak wykorzystać bazę źródłową, że przygotowała solidną rozprawę opartą w dużej części na archiwaliach.

Rozdział pierwszy pt. *Reforma miejska 1869 roku i jej następstwa*, można potraktować jako wprowadzający do zasadniczych rozważań. Autorka podjęła w nim próbę przedstawienia wpływu reformy na rozwój i upadek miasteczek.

W rozdziale drugim pt. *Układ przestrzenny i infrastruktura miejska*, doktoranta zaprezentowała wygląd miasteczek guberni piotrkowskiej w opiniach ówczesnych mieszkańców. Obszerne cytaty zawarte w tym rozdziale należało skrócić lub sparafrazować, gdyż robią one wrażenie wprowadzania do tekstu nieopracowanego materiału.

W rozdziale trzecim doktorantka starała się odtworzyć strukturę wyznaniowo-narodowościową i społeczno-zawodową małych miasteczek guberni piotrkowskiej.

W rozdziale czwartym pt. *Życie codzienne mieszkańców miasteczek* Autorka przybliżyła życie rodzinne, warunki mieszkaniowe, ubiór, posiłki, rozrywkę, obyczaje, mentalności i tradycje ówczesnej ludności. Rozdział ten oceniam najwyżej, gdyż zawiera on najwięcej odautorskich przemyśleń i komentarzy. Wydaję się, że ograniczenie się do tego jednego aspektu działalności dziewiętnastowiecznych społeczności małomiasteczkowych guberni

piotrkowskiej było wystarczającym powodem do nadania stopnia doktora w zakresie nauk humanistycznych w dyscyplinie historii.

W końcu, w ostatnim rozdziale, zatytułowanym *Aktywność oświatowa i społeczno-kulturalna* doktorantka prezentuje wykształcenie mieszkańców, aktywność społeczno-kulturalną i opiekę zdrowotną.

Zakończenie zawiera elementy, które powinny się znaleźć w pracy doktorskiej z zakresu historii. Trzeba zaznaczyć, że jest ono bardzo zwarte i uderzające w sedno problemu. Język pracy jest poprawny, proza potoczna, a całość dopracowana stylistycznie.

W mojej ocenie, jako recenzenta, rozprawa doktorska mgr Anny Gawryszczak jest pozycją wartościową, opartą na szerokiej podstawie źródłowej, która wnosi wiele ważnych ustaleń z zakresu podjętych przez Autorkę badań. Szczególnie cenne są pionierskie badania doktorantki dotyczące życia codziennego i mentalności mieszkańców guberni piotrkowskiej. Autorka wykazała się w tym wypadku znacznymi umiejętnościami warsztatowymi.

Z całym przekonaniem podkreślam, że poziom merytoryczny rozprawy doktorskiej nie budzi moich większych zastrzeżeń. Niniejszym stwierdzam, iż dysertacja mgr Anny Gawryszczak pt. *Spółeczności małomiasteczkowe w guberni piotrkowskiej w latach 1870-1914*, w bardzo dobrym stopniu spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w Ustawie o stopniach i tytule naukowym z 14 marca 2003 roku, a tym samym daje podstawę do dopuszczenia do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Piotr Bilinski